

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9266-5672>
DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-21-2022-1.69-77>

ОБРИСИ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНОГО ПАРИТЕТУ В СПАДЩИНІ ДЖОЗЕФА АДДІСОНА

Тернова

Марина Володимирівна

кандидат філософських наук,
Київський національний
університет театру,
кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого,
м. Київ
termarv@gmail.com

Тернова

Марина Владимировна

кандидат философских наук,
Киевский национальный
университет театра,
кино и телевидения имени
И. К. Карпенко-Карого,
г. Киев
termarv@gmail.com

Maryna Ternova

Ph.D., Kyiv National
I. K. Karpenko-Kary Theatre,
Cinema and Television University,
Kyiv
termarv@gmail.com

Анотація. У статті на прикладі спадщини Джозефа Аддісона — відомого англійського літератора, естетика та політичного діяча — проаналізовано ситуацію, що склалася в науково-мистецькому просторі Англії в перехідний період від класицизму до Просвітництва. Саме Дж. Аддісон належав до тих інтелектуалів свого часу, хто сприйняв, позитивно оцінив і — у межах власних можливостей — сприяв «входженню» окремих просвітницьких ідей у тогочасний дослідницький простір.

Наголошено на окремих авторських ідеях Дж. Аддісона, які, з одного боку, значно розширили уявлення його сучасників щодо потенціалу естетичного знання, атрибуція якого на межі XVII–XVIII століть, хоча й повільно, але трансформувалася від раціоналістичної моделі до визнання позитивної ролі чуттєвого чинника. Підкреслена роль наукових розвідок Дж. Аддісона щодо феномену «естетичне переживання» та його можливої взаємодії з «уявою». Така теоретична орієнтація сприяла становленню філософсько-психологічної теорії уяви, яка пізніше закріпилася в європейському дослідницькому просторі завдяки Дж. Віко.

Реконструйовано літературно-театральне оточення Дж. Аддісона, яке активізувало популяризацію його творчості на англійських теренах, уможливаючи вплив письменника, поета та драматурга на поточний процес культуротворення і окреслюючи завдяки позитивній оцінці Р. Дж. Коллінгвуда значення його спадщини в просторі національної та європейської гуманістики.

Запропоновано використовувати чинники культурологічного аналізу — міжнауковість, персоналізацію в контексті біографічного методу, діалогізм та формально-логічну структуру «теоретико-практичний паритет», оскільки перехід від класицизму до Просвітництва з огляду на час виявився важливим історико-культурним етапом, який настільки ж може бути об'єктом теоретичного аналізу як у просторі історії культури, так і культурології.

Ключові слова: класицизм, Просвітництво, перехідний період, теоретико-практичний паритет, естетичне переживання, естетична суб'єктивність, уява, жанр «політичної поезії».

Постановка проблеми. Однією з помітних ознак, що характеризують українську гуманістику перших десятиліть ХХІ століття, є зацікавленість ставлення науковців до історико-філософської проблематики, яка виступала об'єктом теоретичного аналізу в умовах конкретного етапу європейського культуротворення. Оскільки філософія на межі XVII–XVIII століть, а

саме на цей період припадає життя Дж. Аддісона, мала «синтезований характер», то реконструкція площини «суто» філософського знання поза сумнівом дозволяє сфокусувати увагу й на його сегментах, а саме: естетиці, психології, етиці, педагогіці, які від першої половини XVIII століття все впевненіше входять у дослідницький простір. Саме тому науково-мистецька спадщина Дж. Аддісона привернула увагу фахівців першої половини XX століття і зайняла своє місце в контексті європейської гуманістики.

У статті активно задіяні історичний, аналітичний та біографічний методи з використанням хронологічного підходу, систематизація й узагальнення допомагають згармонізувати подекуди розрізнені історичні факти та події. Необхідність враховувати внесок конкретних персоналій у процес формування англійської моделі Просвітництва актуалізує потенціал порівняльного підходу.

Аналіз досліджень і публікацій. Оскільки наукові інтереси автора статті пов'язані з реконструкцією теоретичної спадщини Р. Дж. Коллінгвуда, в одній з попередніх публікацій — «Історико-філософське підґрунтя англійської гуманістики другої половини XIX століття» — серед персоналій, котрі формували це «підґрунтя», ми побіжно торкнулися і постаті Дж. Аддісона, що дозволило об'єктивно оцінити його спадщину й спонукало нас до повноцінної репрезентації аддісонівських ідей.

Матеріал статті засновується на різних теоретичних аспектах, які мають місце як у історії європейської гуманістики (А. Банфі, Р. Дж. Коллінгвуд), так і в наукових розвідках українських філософів, культурологів, естетиків та мистецтвознавців. Відтак, автором статті, з одного боку, використовуються традиції аналізу англійської історико-філософської спадщини в напрацюваннях Д. Кучерюка, В. Менжуліна, В. Панченко, К. Шадманова, Олени й Наталії Щербини, а з іншого — фіксується увага на публікаціях останніх двох десятиліть, що пов'язані з більш широким, ніж історико-філософський, контекстом, який продукується історією культури.

Важливо підкреслити, що наразі йдеться про публікації позначені деталізацією окремих питань стосовно конкретних дослідницьких прийомів, посилення на які доцільне в процесі реконструкції історії гуманістики та які виникають на «перехресті» різних типів гуманітарного знання. У контекст

означеного, на нашу думку, логічно «вписуються» дослідження Л. Бабушки, І. Бондаревської, М. Бровка, Т. Кохана, Ю. Легенького, Т. Огневої, Ю. Сабадаш, сфокусовані, передусім, на подальшому розкритті потенціалу наріжних чинників культурологічного аналізу, з їхнім «залученням» до розкриття специфіки культуротворення на межі «класицизм — Просвітництво».

Окрім означеного, автор статті апелює до наукових розвідок Л. Левчук, О. Оніщенко, С. Холдинської, котрі вважають «теоретико-практичний паритет» не тільки суттєвим, а й специфічним елементом реконструкції спадщини тих представників європейської гуманістики, які поєднували науково-теоретичну діяльність з літературно-мистецькою, демонструючи та утверджуючи дослідницьку доцільність такого паритету: Д'Обіньяк, Вольтер, Дідро, Готье, Бодлер (Франція); Лессінг, Новалис, Шиллер (Німеччина); Шефтсбері, Вайльд (Англія).

Мета статті. Проаналізувати основні сегменти спадщини Джозефа Аддісона, наголосивши на значенні «теоретико-практичного паритету» — принципу, що був успішно реалізований у перехідний період від класицизму до Просвітництва.

Виклад основного матеріалу. Аналіз спадщини Джозефа Аддісона (1672–1719) — відомого англійського поета, драматурга, публіциста, естетика та політичного діяча — зазнає низки об'єктивних труднощів, які, передусім, зумовлені перехідним періодом, на який припадає його життєво-творчий шлях. Варто визнати, що для сучасників конкретного історико-культурного етапу вкрай важко усвідомити сутність такого «перехідного періоду», чітко окресливши «кінець» одного й «початок» другого.

Феномен «переходу», як правило, є досить тривалим, накопичує теоретичний та емпіричний матеріал задля остаточного визнання фактора *нового* світоглядним привілеєм більшої частини суспільства. У зв'язку з означеним варто звернути увагу на позицію Л. Бабушки, котра, не торкаючись «теоретичного» аспекту, робить таке зауваження:

«Багатомірність емпіричного знання, яке утримує здебільшого позанауковий контекст, спрямовує до осмислення дискурсивності...» певних проблем культури (Бабушка, 2020, с. 13).

Розвиваючи тезу Л. Бабушки, зосередимося на

специфіці того історико-культурного етапу, який ми аналізуємо. На нашу думку, «багатомірність емпіричного знання» в площині переходу «класицизм — Просвітництво» мала самоцінне значення, доповнюючи «науковий контекст», а не залишаючись «поза науковим». Це одна з специфічних ознак англійської гуманістики, коли спостерігався паритет теоретичного та емпіричного. Зрозуміло, що далеко не всі тогочасні інтелектуали повноцінно заявляли про себе в цих двох сферах, проте сьогодні спадщина тих, хто зміг це зробити, потребує особливої уваги.

Окрім, так би мовити, загальноісторичних труднощів, «перехідний період» мав яскраво виражені індивідуальні суперечності щодо культуротворчих орієнтирів самого Дж. Аддісона, котрий належав до аристократичних шаблів англійського суспільства й виховувався на засадах як елітарної культури, так і гедоністичної спрямованості мистецтва. Пізніше Дж. Аддісон зіткнеться з протиріччям між власним вихованням і наріжними спрямуваннями просвітницької культури, яка відстоювала народність, доступність тих сфер творчої діяльності, що дозволяли «звичайній людині» розкрити та реалізувати притаманні їй здібності.

Дж. Аддісон народився в Мілстоні (графство Вілтшир) у родині священника, котрий від 1683 року став настоятелем собору в Личфілді, а пізніше — у Ковентрі. Посада батька сприяла навчання Аддісона в школі «латинської граматики», закінчення якої відкрило йому шлях до «Чартер Хаузу» (1686) — приватної школи, що вважалася на той час доволі престижним навчальним закладом. Саме там він знайомиться з Річардом Стілом (1672–1729) — майбутнім ірландським письменником, журналістом, видавцем та засновником жанру «газетної есеїстики», котрий, власне, зафіксував англломовне поняття «essay».

Дружба цих двох непересічних особистостей, започаткована в «Чартер Хаузі», зберілася протягом багатьох років, отримавши «тріщину» з політичних мотивів лише в останні роки життя Аддісона. Більше двох десятиліть дружні стосунки Аддісон — Стіл трансформувались у співтворчість на теренах журналістики, публіцистики та есеїстики, що сприяло вихованню поваги до друкованого слова серед різних верств англійського суспільства. Дж. Аддісон успішно закінчив Оксфорд і, здобувши бакалаврський і магістерський ступені, певний час

працював викладачем у цьому славетному закладі.

Протягом 1699–1704 років Аддісон за підтримки впливових друзів свого батька, передусім, Монтею Чарльза Галіфакса (1661–1715) — відомого державного діяча, котрий відігравав помітну роль у партії «вігів», здійснює тривалу європейську подорож задля розширення гуманітарної освіти та удосконалення італійської мови. Саме під час перебування в Європі він починає займатися літературою, відсилаючи до лондонських газет вірші та короткі репортажі. Одним з «визначних здобутків» цієї подорожі стає передмова Аддісона (Адиссон) до перекладу «Георгік» Вергілія, здійсненого Джоном Драйденом (1631–1700) — видатним англійським поетом другої половини XVII століття.

Повернувшись з європейської подорожі до Лондона, 32-х річний Аддісон починає впритул займатися своєю кар'єрою, яка «будувалася» не стільки на творчих засадах, скільки на політико-державній платформі. Він працював заступником державного секретаря, а після смерті Джона Локка (1632–1704) зайняв його місце в уряді.

Кар'єрні успіхи Дж. Аддісона, певною мірою, визначалися тією підтримкою, яку йому надавав Галіфакс, котрий протегував не лише Аддісону, а й Ісааку Ньютону (1643–1727). Враховуючи специфічні умови функціонування англійського суспільства в перше десятиліття XVIII століття — пошуки претендента на англійський престол, який мав змінити старіючу королеву Анну, фінансові негаразди, що переслідували тогочасну Англію — зробило «протегування» чи не єдиним засобом «кар'єрного просування» для молодих людей.

У ґрунтовній монографії «Британські інтелектуали доби Просвітництва: від маркіза Галіфакса до Едмунта Бьорка» (2020) Т. Лабутіна та М. Ковальов не тільки детально реконструювали життєтворчі шляхи цих двох відомих діячів, а й окреслили роль Галіфакса в «просуванні» талановитої молоді в різні сфери англійського суспільства і його особисту позицію у відстоюванні просвітницьких ідей (Лабутіна, & Ковалёв, 2020).

Саме Галіфакс увів Аддісона в літературно-політичний гурток «вігів», який уважався, так би мовити, неофіційним «керманічем» правлячої частини англійського суспільства. У цьому гуртку перетнулися життєво-творчі долі Дж. Аддісона та двох впливових у літературних осередках драматургів: Вільяма Конґрива (1670–1729), котрого за його «ко-

медії норівів» називали «англійським Мольєром», і Джона Ванбру (1664–1726) — відомого митця, котрий у другій половині життя повернувся до своєї першої професії — архітектури, здобувши визнання кращого знавця англійського бароко. Визнаним шедевром «барокової» будівлі вважається Бленівський палац (1695), що був побудований на замовлення герцога Мальборо й продемонстрував саме ванбрівське розуміння «барокової» архітектури.

Якщо творчі інтереси Дж. Ванбру розподілялися між драматургією та архітектурою, У. Конгрів протягом кількох десятиліть працював саме на теренах драматургії, дебютувавши п'єсою «Незнайомка» (1687), що була поставлена під псевдонімом, оскільки її автору було лише 17 років. Дебют мав шалений успіх, «Незнайомка» довго не сходила зі сцени й була підтримана Дж. Дрейденом, думка котрого багато значила в тогочасному театральному просторі.

У. Конгрів поступово потрапляє під опіку Дрейдена, активно розвиваючи свій талант і співпрацюючи з різними театральними трупамі. Між березнем та груднем 1693 року відбуваються прем'єри двох його п'єс: «Старий холостяк» та «Подвійна гра», які закріплюють за Конгрівом статус провідного англійського драматурга.

Ми цілком свідомо, наскільки це дозволяють нормативи статті, «відпрацьовуємо» політичне та літературне оточення Дж. Аддісона, оскільки вважаємо, що процес входження просвітницьких ідей у англійський культурний простір носив як «персоналізований», так і «колективний характер», охопивши різні прошарки англійських інтелектуалів. До того ж наша позиція повністю відповідає вимогам «біографічного методу», на засади якого — серед низки інших — ми спираємося.

Водночас, варто підкреслити, що незалежно від того, як змінювалися посади Аддісона та його залученість у світське життя Лондона, він брав активну участь у тих виданнях, якими керував Р. Стіл. Мовиться, передусім, про журнал «Tatler» («Базикало»), до якого протягом 1709 року Аддісон написав 42 есе, а Стіл утричі більше. Кожне з них «відповідало» вимогам жанру «портрету», поступово формуючи в читача більш-менш виразне уявлення про те, які «персоналії» — гідні чи негідні — здатні символізувати собою початок XVIII століття.

Вичерпавши потенціал видання «Tatler», Р. Стіл досить швидко оприлюднив новий журнал,

який отримав назву «The Spectator» («Глядач») і був дещо несподіваним як для англійського, так і європейського культурного простору, оскільки виходив щодня. Подібна практика, вочевидь, виявилася сміливим і продуктивним експериментом Р. Стіла, котрого сьогодні вважають одним з перших професійних журналістів Англії (Sir Richard Steele, 1768).

Проіснувавши від 1 березня 1711 до 6 грудня 1712 року, журнал «The Spectator» мав 555 випусків, які — серед інших завдань — виконали й дещо специфічну роль «містифікатора»: Аддісон і Стіл вигадали Роджера де Коверлі — сільського сквайра, трохи старомодного, дещо загальмованого, котрий не може активно «вписатися» в життя XVIII століття. Саме він виконував роль «серцевини», сфантазованої друзями «Клубу діюєвих осіб», який поступово наповнювався все новими й новими «персонажами». Саме їм дозволялося відверто висловлювати свої думки, критикувати чи підтримувати щось важливе для поточного життя англійців.

Варто наголосити, що в тогочасному європейському просторі «містифікація» — свідоме введення в оману — була не лише прийнятною, так би мовити, формою розваги, але й могла виконувати неабияке морально-політичне завдання. Вочевидь, конкретна «містифікація», історію якої ми реконструюємо, в умовах становлення й поступового, хоча й дещо повільного, утвердження просвітницьких ідей на англійських теренах, виконала принаймні дві важливі функції: по-перше, «Клуб діюєвих осіб» виявився суголосним з художньою спрямованістю творчості Свіфта, Філдінга та Річардсона, романи котрих успішно формували такі жанри, як «сімейно-побутовий» та «морально-повчальний», а по-друге — серед прихильників «містифікацій» обговорювалося припущення, що подібна форма творчості спонукала Дж. Аддісона звернутися до естетики, зосередивши увагу лише на вибіркових проблемах цієї науки.

Сьогодні не можна ані підтримати, ані заперечити цю тезу, однак можна констатувати інше — певну лихоманковість теоретико-практичних почиань англійських інтелектуалів першого десятиліття XVIII століття. Вона була притаманна й багатоаспектній діяльності самого Дж. Аддісона, котрий, як хвороблива людина, ніби передбачав власне, украй коротке життя, прагнучи всебічно самореалізуватися.

Як уже зазначалося, спадщину Дж. Аддісона доцільно розглядати крізь призму теоретико-практичного паритету, де теоретичний аспект визначається, передусім, прийняттям, з одного боку, наріжних засад Просвітництва, а з іншого — наданням їм авторського забарвлення. Таким «авторським» було переконання Аддісона щодо можливості компромісу між аристократією та буржуа в політико-мистецькій сфері. Що ж стосується «практичної» складової такого «паритету» — її підґрунтям виступає поетична та драматургічна спадщина Аддісона, яка знайшла досить повне втілення в трагедії «Катон» (1713).

Деталізуючи теоретичний аспект відповідної «паритетності», варто підкреслити, що Дж. Аддісон поділяв віру просвітників у розум людини, проте раціоналістичну спрямованість цього руху сприймав обережно, заперечуючи приниження чуттєвої природи людини та апелюючи до таких аспектів естетичного знання, як прекрасне, гармонія, естетичний ідеал.

На нашу думку, можна припустити, що на Аддісона вплинули теоретичні шукання Антоні Ешлі Шефтсбері (1671–1713), котрий був переконаний, що людина «опановує» ідеї «світового розуму» не стільки на рівні «думки», скільки «використовуючи» потенціал власної почуттєвості. Саме вона, згідно з Шефтсбері, дозволяє людині відчувати красу як навколишньої реальності, так і втілену в мистецькому творі.

Варто завважити, що Шефтсбері, котрий одним з перших на англійських теренах підтримав рух європейських просвітників (оскільки Шефтсбері на шість років раніше Аддісона пішов з життя, пріоритет його теоретичної позиції очевидний — авт.), упритул підійшов до включення в аналіз естетичної проблематики таких морально-психологічних станів, а саме: осягання ідеалу як процесу, що спонукає до дії, здивування та уклінності. Шефтсберівські пошуки згодом будуть оцінені як суголосні деяким ідеям естетичної орієнтації Дж. Аддісона.

Зробивши наголос на значенні естетичного знання, Аддісон намагається подолати певну, так би мовити, «раціоналістичну односторонність» просвітницьких ідей, зосередившись на феномені «переживання», що завжди фокусує світ конкретної людини з властивою тільки їй реакцією на якийсь подразник. Відтак, «індивідуалізація» переживан-

ня як естетичного феномену буде визнана важливим досягненням аддісонівських теоретичних пошуків, наслідком яких виступили дві принципово важливі ідеї: можливість у подальшому розвитку естетичного знання оперувати поняттям «естетична суб'єктивність» та розподіл понять «почуття» та «емоція».

Уже після смерті Аддісона інший представник англійського Просвітництва Вільям Хогарт (1697–1764) — видатний живописець та теоретик мистецтва — стверджуватиме, що як почуття прекрасного, так і глибинні емоційні переживання людини здатна спровокувати «хвиляста лінія». Приблизно в такому саме напрямі рухалася і думка Аддісона, коли він — на це звернув увагу Р. Дж. Коллінгвуд у монографії «Принципи мистецтва» — постулював «звичай називати естетичне переживання «радощами уяви» (Коллінгвуд, 1999, с. 133).

Хоча окремі тези щодо природи уяви носять у Дж. Аддісона, так би мовити, ескізний характер, вони, на нашу думку, набувають потужності, коли стають предметом теоретичного аналізу в контексті естетичної концепції Коллінгвуда. Саме він не лише зміг виявити потенціал аддісонівських ідей, а й «вибудував» логічний зв'язок між ними та більш пізньою естетичною концепцією Джамбаттіста Віко (1668–1744) — відомого італійського філософа, історика, філолога. Усі його теоретичні погляди базувалися на переконанні, що «історія» — головний чинник людської діяльності — проходить три епохи. Вчений, як відомо, співвідносить їх з життям людини, виокремлюючи основні періоди — дитинство, юність та зрілість. Своєрідність цим епохам надає специфіка розвитку міфології, філософії, релігії, мистецтва, права.

Означена «конструкція», за умови, що в ній виокремлюється мистецтво й саме на ньому зосереджується увага, цілком логічно виявляє низку питань, які дотичні до проблем творчості, сприймання та переживання мистецтва. Так чи інакше естетико-мистецтвознавча проблематика представлена у двох роботах Дж. Віко — «Універсальне право» (1720–1722) та «Основи нової науки про спільну природу нації» (1725), які й використав Коллінгвуд, показавши дію засад спадкоємності Аддісон — Віко.

Відштовхуючись від тези Аддісона, згідно з якою «естетичне переживання — це «радощі уяви», Р. Дж. Коллінгвуд аргументує власне розу-

міння «уяви» та її ролі, з одного боку, у створенні «художнього твору», а з іншого — в окресленні значення «уяви» у, так би мовити, позамистецькому просторі. Інтерпретуючи теоретичну суголосність Аддісон — Віко, Коллінгвуд пов'язує естетичний аспект зі спадщиною Аддісона, тоді як філософський уважає пріоритетом Віко.

Аби ввести в контекст власних розміркувань позицію Дж. Віко, на думку Коллінгвуда, необхідно сконцентрувати увагу на цілій низці проблем. Серед них особливої значущості набувають такі: паралель між мистецтвом і грою, яка не реалізувалася через непереконливе відпрацювання поняття «гра»; «розважальне» мистецтво й «гра», за порівняльного аналізу цих констант, як стверджує Коллінгвуд,

«стає помітне дещо більше, ніж звичайна подібність. Ці два явища представляють собою одне і те саме. Якщо під грою розуміти участь у ритуальних діях, у цьому не буде нічого спільного з справжнім мистецтвом і тим більше з мистецтвом розважальним» (Коллінгвуд, 1999, с. 85).

Означені положення Р. Дж. Коллінгвуд співвідносить з роздумами Дж. Віко, долучаючи до них естетико-психологічні уявлення «дитини», яка символізує цей період людського життя:

«Дитячі ігри, вочевидь, дуже нагадують справжнє мистецтво. Джамбатіста Віко, котрий знав дуже багато про поезію і про дітей, сказав, що діти — «великі поети», і дуже може бути, стосовно цього він мав рацію» (Коллінгвуд, 1999, с. 85).

Р. Дж. Коллінгвуд визнає, що теоретику досить важко пояснити феномен «поетична творчість», відтак, ще складніше збагнути сутність «справжнього мистецтва», і задля вирішення цих дослідницьких завдань варто використовувати всі можливі чинники. Серед них — «дитяча психологія», у найширшому розумінні цього поняття, може прояснити певні сегменти процесу художньої творчості, особливо якщо врахувати, що цей тип творчості здатний повноцінно виявлятися саме в ранньому дитинстві. Якщо застосувати хронологічний підхід, кожний психолог досить легко «побудує» на-

ступний ланцюг імен: Леонардо да Вінчі, Моцарт, Канова, Чайковський... Ці «геніальні діти» не тільки зафіксували свої неординарні творчі можливості у віці від 4 до 7 років, а й зберегли їх у дорослому житті, засвідчивши «секрети» як почуттєво-емоційного, так і розумового потенціалу людини.

На нашу думку, значним досягненням «Принципів мистецтва» Р. Дж. Коллінгвуда є не лише його увага до спадщини Дж. Аддісона та її впливу на «теоретичний стрибок», зроблений Дж. Віко, а, передусім, той факт, що він не оминає увагою досягнень своїх сучасників. Так, реконструкцію естетико-філософських пошуків інтелектуалів XVIII століття Коллінгвуд завершує репрезентацією монографії «Play in Childhood» (1935) Маргарет Лоуенфельд (1890–1973) — засновниці Лондонського інституту дитячої психології і визнаним фахівцем з методики «ігрової терапії».

Саме на цю методику й звернув увагу Р. Дж. Коллінгвуд, підтримавши напрацювання М. Лоуенфельд щодо «дивовижних фактів зв'язку між грою та дитячим здоров'ям».

«Мою власну інтерпретацію її відкриттів, — наголошує Коллінгвуд, — можна визначити так: вона встановлює рівність між грою в дітей і справжнім мистецтвом» (Коллінгвуд, 1999, с. 85).

Хоча й дещо опосередковано, але Коллінгвуд «заціпає» проблему творчості, оскільки, «граючи», дитина долучається до «створення чогось нового»: відтак, «гра над/заради створення» і є дотичною до мистецтва.

Наступний важливий крок Р. Дж. Коллінгвуда, який він робить під впливом Аддісона — Віко, — це, з одного боку, постулювання зв'язку між грою та уявою, а з іншого — обґрунтування двох типів уяви. Перш, ніж розглянути цей естетико-психологічний зріз у концепції Коллінгвуда, варто, наскільки це можливо в стислому форматі статті, пояснити сутність «уяви» — специфічної здатності свідомості «синтезувати — утримувати — довільно відтворювати» образ предмета за відсутності його самого: предмет існує або в реальності, або в уяві.

Перша спроба — у розповідальному форматі — представити термін «уява» була зроблена Платоном у тексті «Філеб», котрий від початку його осмислення спирається на феномен пам'яті.

Як відпрацьованим формально-логічним поняттям Платон оперує «уявою» в діалогах «Держава» та «Софіст», включаючи його в «ієрархію пізнавальних здібностей» між чуттєвим сприйняттям (*sensus*) та дискурсивно-логічним (*ratio*). Від часів Платона поняття «уява» (*imagination*) поступово закріплюється в європейській філософії, достатньо активно трансформуючись у естетико-психологічну та мистецтвознавчу сфери (*Воображение*).

Ідея двох типів «уяви», яку аргументував Коллінгвуд, —

«...як наслідок ми отримуємо гру, тобто уяву, що діє під цензурою бажання, водночас бажання в цьому випадку означає не бажання уявляти й навіть не бажання реалізувати уявну ситуацію, а тільки бажання, аби уявна ситуація виявилася реальністю» (Коллінгвуд, 1999, с. 133)

— сприяла вирішенню ним одразу кількох теоретичних позицій. Так, він почав активно використовувати поняття «бажання», що надає змогу підсилити моральнісний аспект конкретних проблем, а також «захистив» естетичну теорію, оскільки вона, на переконання Коллінгвуда, не повинна підохочувати розважальне мистецтво, яке концентрує увагу на «пересічних романах і фільмах, що мають масову популярність», але ніколи не досягають рівня справжнього мистецтва.

На перший погляд, виникає враження, що матеріал, який ми розглядаємо, безпосередньо не пов'язаний ані з Аддісоном, ані з Віко. Наразі, окрім авторських розмірвань, і одного, і другого, які самоцінні самі по собі, спадщина Дж. Аддісона вкрай важлива тим поштовхом, що вона надала подальшому розвитку естетико-мистецтвознавчої теорії. У перспективі об'єктом самостійного аналізу повинна стати інтерпретація спадщини Аддісона видатним італійським філософом Антоніо Банфі (1886–1957), котрий високо цінував «теоретичні прориви» англійського просвітника.

Розглядаючи спадщину Дж. Аддісона як приклад реалізації принципу «теоретико-практичного паритету», на тлі теоретичної частини варто представити й практичну. На нашу думку, так чи інакше, але протягом усього життя Дж. Аддісон достатньо тісно співпрацював з тогочасною англійською літературно-мистецькою спільнотою. Як літературні,

так і мистецькі інтереси Аддісона наснажувалися його бажанням залучити якомога більше своїх сучасників до перетворення суспільно-громадського життя за вимогами просвітницької філософії. Керуючись цим бажанням, він пропонував «вивести Просвітництво з бібліотек, комірчин, шкіл та університетів у вуличний простір», мріючи, що просвітницькі ідеї будуть обговорюватися «у клубах, кав'ярнях, на асамблеях та за чаюванням» (*Joseph Addison*, 1995).

Дж. Аддісон, без перебільшення, є одним з яскравих представників жанру «політичних віршів», які спиралися на реальні події англійського життя та подекуди мали персоналізований характер. Зрештою, його найбільшим творчим успіхом стала трагедія «Катон» (1713), концепцію якої прийняли представники всіх провідних політичних прошарків. П'єса була поставлена на сцені Королівського драматичного театру, що розташовувався на вулиці Друрі-Лейн, який, згодом, почали називати «театр Друрі-Лейн». У трагедії «Катон» Аддісон провів своєрідні паралелі між історичним матеріалом і сучасністю, заклавши ідеї, суголосні політичному життю тогочасної Англії. Імовірно, саме тому п'єса мала неабиякий успіх і протягом усього XVIII століття «подорожувала» сценами різних театрів.

Висновки. Розглянуті в статті питання, надають підґрунтя стверджувати, що модель англійського Просвітництва багато в чому забов'язана Джозефу Аддісону, котрий, спираючись на потенціал теоретико-практичного паритету, зорієнтував, передусім, естетичну теорію в перспективному річищі «розведення» почуття та емоцій. Наголошуючи на необхідності аргументації «естетичної суб'єктності», вчений запропонував сконцентрувати увагу на «переживанні» та «уяві», що мало, як показав досвід Р. Дж. Коллінгвуда, позитивні наслідки задля визначення «справжнього» та «розважального» мистецтва. Підкреслено, що сучасні науковці серед прикладів «справжнього» мистецтва виокремлюють аддісонівську трагедію «Катон».

Показано, що як публіцист та журналіст, активно співпрацюючи з Р. Стілом — редактором кількох популярних тогочасних журналів — Аддісон сприяв розвитку жанру «політичної поезії» та «газетної есеїстики». Окрім цього, він використовував свої можливості журналіста задля пропаганди просвітницьких ідей.

Література:

- Аддисон, Джозеф. (No date). Відтворено з & https://ru.xcv.wiki/wiki/Joseph_Addison
- Бабушка, Л. Д. (2020). *Фестивація як комунікативний апропріатор глобалізаційних інтересів у культуротворчому просторі: монографія*. Київ: Видавець ПП Лисенко М. М. 272 с.
- Воображение. (No date). Відновлено з <https://iphlib.ru/collection/newphilenu/document>
- Коллингвуд, Р. Дж. (1999). *Принципы искусства: монография*. Перев. с англ. А. Г. Ракина, под редакцией Е. И. Стафьевой. Москва: Языки русской культуры. 328 с.
- Лабутина, Т. Л., & Ковалёв, М. А. (2020). *Британские интеллектуалы эпохи Просвещения: от маркиза Галифакса до Эдмунта Бёрка: монография*. Санкт-Петербург: Алтейя. 462 с.
- Joseph Addison (1672–1719). (1995). Internet Speculative Fiction Database. Retrieved from <http://www.isfdb.org/cgi-bin/ea.cgi?5261>
- Sir Richard Steele. (1768). *Encyclopedia Britannica*. The First Publication. London.

References:

- Addison, Joseph. (No date). Retrieved from & https://ru.xcv.wiki/wiki/Joseph_Addison (in Russian)
- Babushka, L. D. (2020). *Festyvatsiia yak komunikatyvnyi apropriator hlobalizatsiinykh interesiv u kulturotvorchomu prostori: monohrafiia* [Festival as a communicative approver of globalization interests in the cultural space: monograph]. Kyiv: Vydavets PP Lysenko M. M. 272 p. (in Ukrainian)
- Collingwood, R. G. (1999). *Principy iskusstva: monografiya* [Principles of Art: a monograph]. Translation from English by A. G. Rakin, E. I. Staf'eva (ed.). Moscow: Jazyki russkoj kultury. 328 p. (in Russian)
- Joseph Addison (1672–1719). (1995). Internet Speculative Fiction Database. Retrieved from <http://www.isfdb.org/cgi-bin/ea.cgi?5261>
- Labutina, T. L., & Koval'ov, M. A. (2020). *Britanskie intellektualy ehpokhi Prosveshcheniya: ot markiza Galifaksa do Ehdmunta Byorka: monografiya*. [British Intellectuals of the Enlightenment: From the Marquis of Halifax to Edmund Burke: a monograph]. St. Petersburg: Alteya. 462 p. (in Russian)
- Sir Richard Steele. (1768). *Encyclopedia Britannica*. The First Publication. London.
- Vooobrazhenie [Imagination]. (No date). Retrieved from <https://iphlib.ru/collection/newphilenu/document> (in Russian)

Тернова Марина Владимировна**Очертания теоретико-практического паритета в наследии Джозефа Аддисона**

Аннотация. В статье на примере наследия Джозефа Аддисона — известного английского литератора, эстетика и политического деятеля — проанализирована ситуация, сложившаяся в научно-художественном пространстве Англии в переходный период от классицизма к Просвещению. Именно Дж. Аддисон принадлежал к тем интеллектуалам своего времени, кто воспринял, положительно оценил и — в пределах собственных возможностей — способствовал «вхождению» отдельных просветительских идей в тогдашнее исследовательское пространство.

Отмечено отдельные авторские идеи Дж. Аддисона, которые, с одной стороны, значительно расширили представления его современников о потенциале эстетического знания, атрибуция которого на границе XVII–XVIII веков, хотя и медленно, но трансформировалась от рационалистической модели к признанию позитивной роли чувственного фактора. Подчеркнута роль научных исследований Дж. Аддисона относительно феномена «эстетическое переживание» и его возможного взаимодействия с «воображением». Такая теоретическая ориентация способствовала становлению философско-психологической теории воображения, которая позже закрепились в европейском исследовательском пространстве благодаря Дж. Вико.

Реконструировано литературно-театральное окружение Дж. Аддисона, которое активизировало популяризацию его творчества на английских просторах, делая возможным влияние писателя, поэта и драматурга на текущий процесс культуротворчества и очерчивая благодаря положительной оценке Р. Дж. Коллингвуда значение его наследия в пространстве национальной и европейской гуманистики.

Предложено использовать факторы культурологического анализа — межнаучность, персонализацию в контексте биографического метода, диалогизм и формально-логическую структуру «теоретико-практический паритет», поскольку переход от классицизма до Просвещения, учитывая время, оказался важным историко-культурным этапом, который столь же может быть объектом теоретического анализа как в пространстве истории культуры, так и культурологии.

Ключевые слова: классицизм, Просвещение, переходный период, теоретико-практический паритет, эстетическое переживание, эстетическая субъективность, воображение, жанр «политической поэзии».

Maryna Ternova

Outlines of theoretical and practical parity in the legacy of Joseph Addison

Abstract. The article analyzes the situation in the scientific and artistic space of England in the transition period from classicism to the Enlightenment on the example of the legacy of Joseph Addison — a famous English writer, esthetician and politician. It was J. Addison who belonged to those intellectuals of his time who perceived, positively evaluated and — within their own capabilities — contributed to the "entry" of certain enlightenment ideas into the research space of the time. On the one hand, they significantly expanded the ideas of his contemporaries about the potential of aesthetic knowledge, the attribution of which at the turn of the seventeenth and eighteenth centuries, albeit slowly, but transformed from a rationalist model to the recognition of the positive role of sensory factors. The role of J. Addison's scientific research on the phenomenon of "aesthetic experience" and its possible interaction with "imagination" is emphasized. This theoretical orientation contributed to the formation of philosophical and psychological theory of imagination, which later became entrenched in the European research space thanks to J. Vico.

J. Addison's literary and theatrical environment was reconstructed, which intensified the popularization of his work in England, enabling the influence of the writer, poet and playwright on the current process of cultural creation and outlining the importance of his heritage in the national and European humanities due to the favourable assessment by R.G. Collingwood.

It is proposed to use the factors of culturological analysis — interdisciplinarity, personalization in the context of the biographical method, dialogism and formal-logical structure "theoretical-practical parity", as far as the transition from classicism to the Enlightenment taking into consideration the time was an important historical and cultural stage which can also be the object of theoretical analysis in the framework of cultural history and culturology.

Keywords: classicism, Enlightenment, transition period, theoretical and practical parity, aesthetic experience, aesthetic subjectivity, imagination, genre "Political poetry".